

הגדרות

"חרדי"

אוכלוסיות מוגדרות על ידי המאפיינים שמייחדים אותן, כגון השתייכות לקבוצת מוצא, דת, גיל, מגדר ואזור מגורים. שלא כמו האפיון של קבוצות רבות באוכלוסייה, לאפיון הקבוצה "חרדי" אין הגדרה רשמית אחת. אפיון קבוצות באוכלוסייה המתבסס על נתוני מרשם האוכלוסין – כמו גיל, מגדר ומוצא – תחום, ברור וחד-משמעי. לעומת זאת אופייה של הזהות הדתית של יהודים חרדים הוא משתנה שאינו מופיע במרשם האוכלוסין. יתרה מזו, המאפיון הזה יכול להשתנות במהלך החיים – הוא איננו תכונה שנרכשת באקט פורמלי שקובע את השינוי. יש להוסיף, כמובן, שמבחינה פורמלית ההשתייכות לאוכלוסייה החרדית אינה תכונה מולדת. ולבסוף, לאוכלוסייה זו אין הגדרה יציבה היסטורית, שכן גבול ההפרדה ברצף שבין האוכלוסייה הדתית לאוכלוסייה החרדית דהיום הוא לא בהכרח אותו גבול שהסתמן לפני 50 שנה; מנהגים והתנהגות שזוהו כחרדיים בעבר נעשו מקובלים בחברה הדתית הלא-חרדית היום, ולהפך.¹

תחזית אוכלוסייה

הלוחות בפרק זה מתבססים על תחזית האוכלוסייה של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) לתקופה של 50 שנה, מסוף שנת 2009 ועד סוף שנת 2059. תוצאות התחזית מציגות טווחים לגודל האוכלוסייה החזוי ולהרכבה לפי גיל, מגדר וקבוצת אוכלוסייה. טווחים אלו נועדו לתחום את האפשרויות השונות להתפתחות האוכלוסייה בעתיד, בהינתן הנחות התחזית, והם מתקבלים משלושה צירופים חלופיים של הנחות: הנחה גבוהה, הנחה בינונית והנחה נמוכה. בשנתון זה בחרנו להציג את התחזית הבינונית.

התחזית מבוססת על חלוקה של אוכלוסיית ישראל לשלוש קבוצות: (א) האוכלוסייה היהודית ואוכלוסיית ה"אחרים" ללא האוכלוסייה החרדית; (ב) האוכלוסייה החרדית; ו- (ג) האוכלוסייה הערבית. לראשונה נכללה בתחזית הלמ"ס התייחסות מפורשת, ונפרדת, לאוכלוסייה החרדית עקב ההערכה שגודלה הנוכחי בשילוב דפוסי הפריון הגבוהים הייחודיים לה צפויים להשפיע על התכונות של האוכלוסייה הכללית, הלא-חרדית, בעתיד. האוכלוסייה החרדית נכללה למרות האתגרים המתודולוגיים באומדנה ביחס לשאר הקבוצות.

האוכלוסייה החרדית – אומדן

אומדן האוכלוסייה החרדית לצורך התחזית הסתמך על הזיהוי העצמי של נדגמים בני 20+ כחרדים במדגמי הסקר החברתי 2002–2009 של הלמ"ס. נתוני הנדגמים בסקר החברתי הוצלבו עם נתונים במרשם האוכלוסין לשם הפקת אומדנים יציבים לפריון של הנשים בישראל לפי זהות דתית. הלמ"ס השתמשה באומדנים הללו כדי לנתח את מגמות העבר בפריון האוכלוסייה החרדית וכדי לבנות את אומדן האוכלוסייה החרדית לצורך התחזית. השיטה אפשרה גם לאמוד בעקביות את רמת הפריון של כלל אוכלוסיית היהודים ו"האחרים", ללא החרדים. לפי אותה שיטה של קישור רשומות נבנתה קבוצת הגילים 19–80 באוכלוסייה החרדית.²

¹ מבוסס על ארי פלטיאל, מישל ספולקר, אירינה קורנילנקו ומרטין מלדונדו, "תחזיות אוכלוסייה לישראל לטווח הארוך, 2009–2059", אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 21.3.2012.

² להסבר מפורט על התחזיות והאומדנים ראו שם.

קבוצות אוכלוסייה

בלוחות המפורטים לפי קבוצת אוכלוסייה החלוקה היא כדלקמן, על פי סיווג הדת במרשם האוכלוסין:

- יהודים.
- ערבים: מוסלמים (כולל צירקסים); נוצרים ערבים (כולל ארמנים); דרוזים.
- אחרים: נוצרים לא-ערבים ובני דתות אחרות (בודהיסטים, הינדואיסטים, שומרונים וכו'); "ללא סיווג דת" לפי משרד הפנים (על פי רוב נמנים באוכלוסייה זו קרובי משפחה לא-יהודים של עולים יהודים).³
- חרדים: כאמור אי-אפשר להפיק ממרשם האוכלוסין נתונים על החרדים. את הנתונים עליהם הפיקה הלמ"ס כמפורט בסעיף הקודם.

רמת הומוגניות חרדית

מפוי התפרוסת הגאוגרפית של האוכלוסייה לפי רמת חרדיות מתבסס על שיעור המצביעים לרשימות יהדות התורה המאוחדת (אגודת ישראל-דגל התורה) וש"ס בבחירות לכנסות ה-16, ה-17 וה-18 בשנים 2003, 2006 ו-2009, בהתאמה. סיווג היחידות הגאוגרפיות – יישובים ואזורים סטטיסטיים (ביישובים שנחלקים לאזורים סטטיסטיים) – נעשה על פי שני קריטריונים: (א) שיעור ההצבעה לשתי המפלגות הנ"ל; (ב) שיעור ההצבעה ליהדות התורה המאוחדת מכלל המצביעים. לפי שני הקריטריונים האלה סווגו היחידות הגאוגרפיות ל-12 רמות של הומוגניות חרדית כך ש-: הערך 1 = רמת הומוגניות גבוהה; והערך 12 = רמת הומוגניות נמוכה.

רמת הומוגניות 1 מוגדרת לפי שני קריטריונים: (א) 70% ומעלה הצביעו למפלגות יהדות התורה המאוחדת או ש"ס; (ב) מתוך כלל המצביעים שיעור מצביעי יהדות התורה המאוחדת היה 50% ומעלה. רמת הומוגניות 12 מוגדרת גם היא לפי שני קריטריונים: (א) בין 25%-ל-49% הצביעו למפלגות יהדות התורה המאוחדת או ש"ס; (ב) מתוך כלל המצביעים שיעור מצביעי יהדות התורה המאוחדת היה 5%-10%.

אזורים סטטיסטיים שפחות מ-10% בהם הצביעו למפלגות יהדות התורה המאוחדת או ש"ס הוגדרו "לא-חרדיים".⁴

יישובים חרדיים

היישובים המוצגים בשנתון זה הם יישובים שגרים בהם מעל 10,000 תושבים ויותר מ-40% מהמצביעים בהם הצביעו למפלגות החרדיות. בירושלים האזורים שהוגדרו "חרדיים" נבחרו על סמך עבודתן של נורמה גורוביץ ואילת כהן-קסטרו,⁵ שניתחו דפוסי הצבעה בבחירות 1996 והגדירו על פיהם אזורים סטטיסטיים ויישובים חרדיים. לפי זה, חמשת היישובים החרדיים בישראל הם אלעד, ביתר עילית, בני ברק, ירושלים (אזורים "חרדיים") ומודיעין עילית. שלא כמצופה, נעדרת מהרשימה בית שמש, בשל העובדה ששיעור המצביעים בה למפלגות חרדיות לא הגיע ל-50%.

³ מאיה חושן, **שנתון סטטיסטי לירושלים 2015**, מכון ירושלים למחקרי מדיניות
⁴ נורמה גורוביץ ואילת כהן-קסטרו, "החרדים: תפרוסת גאוגרפית ומאפיינים דמוגרפים, חברתיים וכלכליים של האוכלוסייה בישראל 1996–2001", סדרת ניירות עבודה מס' 5, **אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה**, יולי 2004.
⁵ שם.

יחס תלות

אחד המדדים הנפוצים להצגת ההשלכות של שינויים במבנה האוכלוסייה על תהליכים חברתיים-כלכליים הוא יחס התלות.

יחס התלות הוא היחס שבין קבוצות הגיל שבאופן טיפוסי אינן שייכות לכוח העבודה לבין קבוצות הגיל שבאופן טיפוסי שייכות לכוח העבודה. הגילים 0-19 ו-65+ מייצגים את האוכלוסייה שאינה שייכת לכוח העבודה.⁶ יחס התלות אינו מחשב את היחס הכלכלי בין תלויים למפרנסים בפועל, אלא רק את היחס הדמוגרפי של שכבות גיל שבאופן טיפוסי מייצגות קבוצת תלויים וקבוצת מפרנסים.⁷

להסברים על הסקר החברתי ראו להלן, חלק ההגדרות, פרק ה.

המקורות ללוחות

לוחות א/1-א/4, א/6, א/7 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "תחזיות אוכלוסייה לישראל, 2015-2065",

טרם פורסם.

לוח א/5 אחמד חליחל, "פריון של נשים יהודיות ומוסלמיות בישראל לפי מידת הדתיות שלהן בשנים 1979-2009", נייר עבודה 60, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, יוני 2011.

לוחות א/8-א/11 הסקר החברתי, שנים מתאימות, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
לוחות א/12-א/13 נתוני הרשויות המקומיות בישראל של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והשנתון הסטטיסטי לירושלים, שנים מתאימות, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

נורמה גורוביץ ואילת כהן-קסטרו, "החרדים: תפרוסת גאוגרפית ומאפיינים דמוגרפים, חברתיים וכלכליים של האוכלוסייה בישראל 1996-2001", סדרת ניירות עבודה מס' 5, אתר הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, יולי 2004.

לוח א/14 סקר כוח אדם, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

⁶ באופן מסורתי היה מקובל להתייחס במדדים לגילים 0-15 ו-65+ כגילים שאינם שייכים לכוח העבודה, אך בשנים האחרונות יש נטייה במדינות המפותחות לעבור למדד שבו הגילים 0-19 ו-65+ הם הנמדדים כגילים שאינם בכוח העבודה.

⁷ פלטיאל ואחי, לעיל הערה 1.